

dokázali se s diagnózou vyrovnat. Uměl jim i jejich blízkým dát naději a překonat úzkosti a obavy z budoucnosti.

Každý máme určitý povahový rys, který nás charakterizuje. Když jsem se zamýšlela nad tím, co charakterizovalo Radka nejvíce, tak mě na prvním místě napadla absolutní pohoda, kterou dokázal kolem sebe šířit, vědomí, že se ve všem o něho mohu opřít, a jeho neutuchající schopnost empatie. Nezapomeneme ani na jeho smysl pro humor, ve kterém nikdy nechyběla trocha tak potřebné ironie, kterou jsme všichni milovali.

Každý z nás víme, co pro nás Radek znamenal. Mně dal potěšení ho provázet a pomáhat mu v počátcích jeho profesní kariéry – byl mým nejlepším a nejmilejším žákem.

Radek dal zase na oplátku svým žákům, které stihl vychovat, smysl pro povinnost, své zkušenosti, znalosti a lásku k psychiatrii.

Ale byly to jeho osudové ženy, které u něj byly na prvním místě, milované dcery a manželka. Jeho žena mu byla vždy nesmírnou oporou, zvláště pak v době, kdy věděl, že šance na úspěch v bitvě s neúprosnou chorobou jsou téměř beznadějné.

Radku, děkuji ti za sebe a za všechny ostatní, že jsi s námi byl.

*prof. MUDr. Eva Češková, CSc.*

## recenze

**Ptáček R, Bartůněk P et al.**

# ETICKÉ PROBLÉMY MEDICÍNY NA PRAHU 21. STOLETÍ

**Edice celoživotního vzdělávání ČLK.**

Praha: Grada Publishing, a. s., 2014, 1. vydání, 520 s.



Hlavní autoři se opět ujali ne snadného úkolu vypracovat etické problémy současné medicíny a dosáhli toho, že podchytily snad všechna její odvětví. Podařilo se jim získat ke spolupráci řadu špičkových odborníků, a tak rozsah jimi vytyčené tematiky překračuje dokonce hranice medicínských oborů a dostává se do oblastí sociální, právní a dalších. Je obdivuhodné, jak se oběma editorům v poměrně krátkém časovém období podařilo vzhledem k mimořádně šíři díla shromáždit příspěvky od tolika našich renomovaných odborníků. Všichni přispěvatelé se shodují na tom, že převážná většina nesprávně chápané etiky a problémů či stížností je způsobena chybně volenou komunikací mezi zdravotnickými pracovníky

a pacienty. Překotně postupující globalizace ovlivňuje i rozvoj medicíny, proto osvojení si a dodržování aplikace etických principů by mělo být součástí vzdělávání všech, kdo pracují ve zdravotnictví nebo v okrajových oborech. Editoři sami ve svém úvodním příspěvku uvádějí, že jejich záměrem bylo vytvořit monografii, která se bude zabývat šíří etických a souvisejících problémů v moderní medicíně. Konstatují, že si povšimli rozdílů v pohledu lékařů, zdravotníků, biologů, psychologů, filosofů, ale i teologů.

Publikaci rozdělili do pěti základních bloků:

1. Etika v širších souvislostech.
2. Etika mezi výzkumem a klinickou praxí.
3. Etika v klinické praxi.
4. Speciální otázky v klinické praxi.
5. Speciální interdisciplinární otázky.

První blok se zaměřuje na širší problematiku etiky v medicíně v jejich celospolečenských a historických souvislostech, druhý blok hodnotí etické otázky speciálních témat, jako jsou etické problémy v oblasti kmenových buněk, farmakogenomiky apod. Ve třetím, nejrozsáhlejším bloku se autoři zabývají etikou související s výrazným celospolečenským a vědeckým vývojem. Obsahem čtvrtého bloku je obtížná problematika etických aspektů transplantací tkáňových celků, rekonstrukcí u pokročilých nádorů v oblasti hlavy a krku. Závěrečný blok se věnuje etickým problémům v klinické praxi, otázkami zástupného rozhodování a některými kontroverzními otázkami dnešní medicíny. Jednotlivé bloky jsou rozčleněny do krátkých kapitol, které jsou zpracovány více než šedesáti odborníky a jejich spolupracovníky.

Recenze usiluje stručně a přehledně upozornit na některé významné nebo problematické názory, o nichž jsou v této obsáhlé monografii zmínky, proto jsem si dovolil věnovat několika vybraným kapitolám v jednotlivých blocích o něco více prostoru a přesáhnout tím stanovený rozsah recenze.

Jako červená nit se od první kapitoly celou knihou prolíná v obměnách základní pravda, že základem vztahu mezi pacientem a zdravotnickým personálem je důvěra a etika ve vzájemné komunikaci a že je nutno k pacientovi přistupovat jako k trpícímu člověku. Pod tlakem technického rozvoje se z medicíny postupně vytrácí osoba nemocného člověka a někdy i lékaře. Dochází k nárůstu nespokojenosti ve vztahu lékař/zdravotník vůči pacientovi ve 29,1 %. Tato nespokojenost se týká špatné komunikace, nedostatku lidskosti, péče a neznalosti jejich práv (zneužití, absence informovaného souhlasu, porušení důvěry, diskriminace). S vytrácením se pacientů z moderní medicíny se zákonitě vytrácí i empatie, kterou nemocní od lékařů očekávají. Omlouvá se to částečně tím, že lékaři a zdravotníci jsou přetížení, zejména rozbujelou administrativou, chybně ocenění, vnímají nedostatečné ohodnocení své práce.

Druhý blok rozebírá především etické problémy nejnovějších medicínských objevů, jako jsou etické souvislosti embryonálních kmenových buněk, asistované reprodukce, personalizované medicíny, genetické předpovědi transplantace lidských tkání, farmakogenetiky. Ve třetí, nejobsažnější části je pozornost věnována emancipaci zdravotnických pracovníků, sester a záchranářů, syndromu stárnutí. Otevřená zůstává diskuse o poslání a roli lékařů při asistovaném umírání a smrti. Bolavým bodem zůstává nedostatečný rozsah péče o seniory. Řadu specifických etických problémů představuje transplantace orgánů a jejich dárcovství. Vážným etickým problémem trpí estetická chirurgie, kde dochází k odchodu lékařů do soukromé praxe a do zahraničí za vidinou snadno vydělaných peněz. Ve čtvrté části vzpomněli autoři na některé závažné etické problémy hospicové péče, na etické problémy kolem kastrací. Upozornili, že Rada Evropy dokonce v roce 2010 na podkladu falešných informací vyzvala k zastavení kastrací v Česku. V poslední části jsou shrnuty dosavadní snahy o vymezení pojmu smrti, diskutabilní poznatky

o morální funkci mozku. Snaží se prokázat, že každé jedinečné dilema by mohlo mít i svou vlastní jedinečnou neuronální síť. Na 17 stránkách získá čtenář podrobné informace o etickém kodexu ČLK i s doplňujícími komentáři. Nové etické problémy přináší zvyšující se migrace a s ní spojená heterogenita pacientů. Řada lékařů u nás není na práci s minoritami dostatečně připravena. Složitost této problematiky vedla zákonitě ke vzniku funkce etického konzultanta, jehož existence by si zasloužila stát se standardní podmínkou akreditačního řízení. Tento konzultant by se měl podílet i na tom, aby nedocházelo k procesu dehumanizace a dalších etických problémů ve vztahu mezi lékařem a pacientem.

Některé specifické termíny jsou ve většině příspěvků uvedeny kromě češtiny i v angličtině, což vydatně napomáhá tomu, aby jim v případě studia anglických prací bylo správně porozuměno. Mnoho autorů doplňovalo svá sdělení detailnějšími informacemi o chorobách ze svého oboru, čímž přispěli – někdy možná snad trochu zbytečně – k tomu, že monografie nabyla na rozsahu. Uvedení publikace na trh lze jednoznačně hodnotit jako šťastný krok. Je odrazem etiky a etického uvažování v medicíně a zdravotnictví na prahu 21. století. Jednotliví autoři se shodují na tom, že převážná většina problémů vzniká narušením vzájemné důvěry mezi pacientem a lékařem a s tím spojeným souhlasem pacienta s navrhovanými léčebnými postupy. Publikace přináší mnoho cenných poznatků a poučení, jak jednat s nemocnými, kteří trpí nejrůznějšími chorobami a životními problémy. Až na ojedinělé výjimky nacházíme v závěrech jednotlivých kapitol seznam literatury, převážně zahraniční, který usnadňuje zájemcům získat potřebné materiály a možnosti hlouběji proniknout do příslušné problematiky. Vzhledem k mimořádně šíři díla a množství spoluautorů, kterým byla ponechána volnost ve zpracování zadaného tématu, není divu, že vzniklo dílo o 520 stránkách. Obsáhlost publikace zároveň napovídá, jak mnoho etických problémů se v medicíně nahromadilo a kolik práce čeká zdravotnictví při jejich řešení.

Prostudování textu si vyžádá hodně času. Neměli by ho však litovat nejenom lékaři, ale ani další pracovníci ve zdravotnictví. Dodržování v knize uváděných teoretických rad a praktických poučení může vydatně zlepšit terapeutické úspěchy a zkrátit dobu léčení.

*doc. MUDr. František Faltus, DrSc.*